

CERCETĂRI, MODELE DE INTERVENȚIE, BUNE PRACTICI

PLANUL JENA ÎN OLANDA

Prof. **Kees Both***

Rezumat

În urmă cu peste 50 de ani au apărut în Olanda primele grupe organizate după principiile Planului Jena. Numărul lor a crescut destul de rapid datorită mai multor factori: interesul unor părinți și cadre didactice de a aduce inovație în învățământ; deschiderea sistemului de învățământ olandez pentru inițiativele părinților, cadrelor didactice, comunității de a înființa școli cu un anumit specific pedagogic sau confesional; în fine, sprijinul experților din domeniul educației de a actualiza și adapta modelul moștenit de la Peter Petersen la realitățile societății și școlii olandeze contemporane. Acest din urmă factor reprezintă, de altfel, avantajul principal al Planului Jena: deschiderea sa și adaptabilitatea la nevoile și realitățile actuale. Articolul are la bază intervenția prof. Kees Both „Planul Jena în Olanda”, susținută în cadrul seminarului național cu participare internațională „Planul Jena în România – două decenii de existență” (Mangalia, 5 - 7 septembrie 2014). Traducere: Monica Cuciureanu.

Cuvinte-cheie: Planul Jena, libertate în educație, orientarea în mediul înconjurător.

Abstract

More than 50 years ago the first non-graded multi-aged groups organized according to the Jena Plan were registered in the Netherlands. Their number increased quite fast, due to several factors: the interest of parents and teachers for innovation in education; the openness of the Dutch educational system for freedom and innovation in education, encouraging parents, teachers and communities to organize schools with certain pedagogical or confessional particularities; last but not least, the support of experts in the educational field, in order to adapt the Peter Petersen model to the realities of the contemporary Dutch society and school. This is in fact a major strength of the Jena Plan: its openness and the adaptability to present-day needs and realities of schools and societies. This article starts from the contribution of prof. Kees Both „Jena Plan in the Netherlands”, held during the national seminar with international participation „Jena Plan in Romania – Two Decades

* Olanda
both0207@planet.nl

of Existence” (Mangalia, 5 - 7 September 2014). Translation: Monica Cuciureanu

Keywords: Jena Plan, freedom in education, world orientation.

1. Introducere

Anul trecut, în 2013, am sârbătorit în Olanda 50 de ani de existență a Planului Jena în Olanda. Acum 50 de ani s-a constituit pentru prima oară un grup de bază, cu copii de vârste eterogene, care funcționa după principiile alternativei Planul Jena. Din cei 50 de ani din istoria acestei alternative în Olanda, 42 de ani am activat și eu în această mișcare. Consider o mare onoare pentru mine să pot vorbi aici, în România, când dvs. sârbătoriți 20 de ani de alternativă Planul Jena în România. Mișcarea vine din partea Asociației Planul Jena din Olanda mult succes în continuare.

În Olanda sunt 200 de școli organizate după Planul Jena. Ceea ce înseamnă destul de mult. Există Planul Jena și în România, Germania, Austria, Belgia, Italia de Nord, Ungaria, Portugalia, Cehia și Norvegia. Sunt și multe școli care nu poartă numele de *școli Planul Jena*, nu își pun eticheta respectivă, dar care lucrează după principiile acestei alternative. În limba engleză se numesc „nongraded multiage schools”: în Australia, Statele Unite ale Americii, Canada, Marea Britanie și Danemarca.

2. De ce sunt atât de multe școli Planul Jena în Olanda?

Pentru această realitate există două motive:

Primul motiv este că sistemul de învățământ olandez acordă foarte mult libertate părinților și comunității de a înființa școli. Condițiile de înființare a unei școli sunt următoarele: dacă se înregistrează suficienți elevi, cadrele didactice sunt calificate și pot formula clar obiectivele școlii și nu mai există o școală similară în proximitate.

În Olanda există două categorii de școli: școlile publice și școlile speciale, înființate de părinți sau diferite instituții fondatoare. Aceste școli „speciale” sunt finanțate din fonduri publice și nu de către părinți. Ca atare, școlile particulare sunt finanțate la fel ca și școlile de stat.

Datorită libertății în educație a apărut o mare diversitate de școli în sistemul de învățământ neerlandez – atât din punct de vedere religios (există școli confesionale, de diferite tipuri), cât și din punct de vedere al orientării pedagogice (există școli care adoptă o anumită viziune pedagogică) sau combinații între cele două criterii. În afară de școlile organizate după Planul

Jena, mai există destul de multe coli Montessori, coli Steiner (numite în România coli Waldorf), foarte multe coli Dalton și alte tipuri de coli „speciale”, mai puține în reprezentare numeric. Această diversitate a fost foarte stimulativă pentru dezvoltarea colilor Planul Jena.

Al doilea factor a fost o persoană, anume Suus Freudenthal. Probabil că fără existența ei Planul Jena nu s-ar fi putut dezvolta atât de puternic în Olanda. Ea a fost nemulțumită de calitatea educației care era oferită propriilor copii. Talentele lor nu erau nicicum stimulate. Atunci a început să caute o școală care să răspundă în mai mare măsură nevoilor copiilor ei. A intrat în legătură cu ramura olandeză a mișcării internaționale de inovare a colii. Din anii 20 ai secolului trecut începuse să se dezvolte această mișcare, cunoscută sub numele de New Education Fellowship, și se manifeste în întreaga lume.

În cadrul ramurii olandeze a acestei mișcări, Suus Freudenthal a lucrat ca secretară pentru relații internaționale. Prin activitatea desfășurată în această calitate a ajuns să cunoască opera lui Peter Petersen, iar în cuvintele ei a strigat în 1952 EVRIKA!, când a aflat și despre practica Planului Jena. În cartea „Micul Plan Jena” a lui Peter Petersen a văzut o schemă, care reprezintă planul ritmic de activitate, adică planificarea făcută pentru o săptămână pentru un grup de bază dintr-o școală organizată după Planul Jena. Acest model a încântat-o foarte mult spunându-i că a găsit ceva ce căuta, o astfel de școală i-ar fi dorită pentru propriii copii. I-a plăcut foarte mult cum, pe parcursul unei săptămâni, cu o anumită ritmicitate, se schimbau diferitele tipuri de activități. Erau și momente fixe, închise, momentele marcate de cursuri, dar era și o mare libertate acordată copilului de a învăța independent și de a lucra în grup, în așa-numita perioadă compactă. O formă complexă, în care talentele specifice ale fiecărui copil puteau fi stimulate.

Suus Freudenthal a luat legătura și cu Else Petersen, soția lui Peter Petersen. S-au întâlnit de mai multe ori. Astfel au apărut și primele legături cu colile Planul Jena din Germania. Pornind de la inițiativa lui Suus Freudenthal s-a format apoi un grup de oameni interesați de Planul Jena. În Olanda s-a constituit o grupare de oameni care, cunoscând realitățile colare din Germania și teoria Planului Jena, au introdus acest model în practica educațională olandeză. S-a organizat chiar și o conferință națională, care i-a atras pe toți cei interesați de inovație în educație. Mai târziu s-a constituit și Asociația Planului Jena din Olanda (Nederlandse Jenaplan Vereniging), care a scos și propria revistă de specialitate: „Pedomorfose”, redenumită

apoi „Mensenkinderen”. Acolo apăreau contribuții teoretice, dar și relatări din practica Planului Jena – microcercetări realizate de cadrele didactice, diverse experiențe din grupele Planul Jena.

Suus Freudenthal a avut o personalitate deosebit de puternică – era destul de dificil, dar a avut foarte multe realizări. După ce a studiat opera lui Peter Petersen, a fost prima care a recunoscut nevoia de a crea o punte de legătură între ceea ce a dezvoltat inițial Peter Petersen în Germania și școala contemporană din Olanda. Nu se putea prelua totul, pur și simplu, și transfera modelul german ca atare în Olanda: era nevoie de adaptare și de actualizare conceptuală. Actualizarea a început-o ea, dar trebuie făcut periodic, pentru a menține actualitatea acestui model pedagogic. Deschiderea spre contemporanitate este un punct forte al Planului Jena.

Au fost câteva elemente, pe care Suus Freudenthal le-a accentuat în mod special:

- Era foarte important libertatea din comunitatea educațională, iar ea se manifesta la toate nivelurile. Era esențial să se dezvolte un climat democratic în rândul copiilor, al echipei cadrelor didactice, în relația cu părinții, în școală și comunitate. De exemplu, copiii învățau să decid ce să facă în grupul de bază sau ce să întâmplă într-o zi de școală.
- Un alt punct important pentru ea era gândirea critică. De exemplu, copiii nu trebuiau să creadă ceva doar pentru că au găsit informația tipărită într-o carte. Ea a pledat pentru ideea că, atunci când copiii se documentează, caută informații, să nu se rezume la o singură sursă de informare. A recomandat ca ei să folosească mai multe surse de documentare, pentru a verifica informația.
- Creativitatea era de asemenea un concept foarte important, în opinia ei.
- În fine, dialogul: convorbirea, comunicarea autentică, cu prelucrarea conștientă și ascultarea activă. Ea pleda pentru dialogul autentic, nu pentru dezbatere (este o mare diferență între acești doi termeni!). Într-o dezbatere există o competiție între părți, fiecare vine cu argumente sale și una dintre părți învinge. În dialog nu este vorba despre a câștiga ceva. Nu se măsoară două părți, nu se cântăresc argumentele cele mai puternice, nu apare un învingător, ci mai degrabă este vorba despre a afla părerea celuilalt. În acest context, săscultarea este mai importantă, decât să vorbești. O atare experiență începe la copiii mici prin puterea exemplului dat de profesor.

3. Planul Jena și experiența mea profesională

Cu aproximativ 40 de ani în urmă, am făcut cunoștință cu Suus Freudenthal. Nu auzisem până atunci de Planul Jena. Însă întâlnirea cu Suus Freudenthal a fost definitorie pentru devenirea mea pedagogică.

Eram pe atunci profesor într-o școală primară organizată în mod tradițional, cu clase omogene din punct de vedere al vârstei elevilor. Modelul Planului Jena era pentru mine ceva foarte îndepărtat.

La vremea respectivă lucram cu elevi de 8 ani și mă ocupam în mod intensiv de predarea științelor naturii: făceam cu ei lecții despre apă, făceam observații și mici cercetări, măsuram curtea colii, observam cum trece soarele dinspre răsărit înspre apus și măsuram lungimea umbrei ș.a. Aveam în clasă, între altele, un porcuro de Guineea. Situația-problemă a apărut atunci când un copil a întrebat: ce-i place lui șomrânșe? Împreună cu copiii ne-am gândit la un mic experiment: animalul urma să primească hrana a doua zi puțin mai târziu, sub forma unor mici porcușor de alimente diferite. Sortimentele erau cele despre care copiii credeau că ar putea să facă parte dintre preferințele porcuroului de Guineea.

Pe la ora prânzului am sunat-o pe Suus Freudenthal, pe care nu o cunoșteam deloc, dar despre care auzisem că are multe materiale didactice pentru științe. Speram să le pot împrumuta de la ea. I-am adresat niște întrebări în acest sens și i-am povestit apoi cum lucrez eu cu copiii în școală. La rândul ei, mi-a povestit că în revista „Pedomorfoze” tocmai ce apăruse un articol cu titlul „Întrebă-l direct pe leul furnicilor”. Leul furnicilor este o insectă care trăiește în Africa. Această insectă sapă o mică groapă în nisip, care este ca o capcană. În ea cad diferite alte insecte, care nu mai pot ieși și cu care leul furnicilor se hrănește. Pe unele le mănca, pe altele nu, în funcție de preferințe. Copiii din Africa întrebau despre această insectă, dar primeau ca răspuns îndemnul de a întreba insecta însuși. Dacă copilul pune întrebarea corect și învață să observe, realitatea îi sine oferit răspunsul la întrebare. La fel am făcut și eu cu porcuroul de Guineea din clasă.

Din acel moment am dezvoltat în continuare legăturile cu Suus Freudenthal, iar întâlnirea cu ea și cu Planul Jena a fost pentru mine ca o venire acasă, m-am regăsit în acest model pedagogic foarte bine.

Aș putea să compar Planul Jena cu o casă cu multe camere.

Punerea întrebărilor era foarte importantă pentru mine și în Planul Jena. Întrebările autentice conduc la cunoaștere autentică. Sigur că sunt multe modalități în care se poate afla răspunsul la o întrebare. Cel mai ușor este să spui: documentează-te, informează-te, citește despre asta. Altă modalitate este să spui: întreabă un expert. Dar în zilele noastre rămâne important și răspunsul: întreabă direct lucrurile, adică observă și învață din realitatea înșurubată. În zilele noastre, prin dezvoltarea noilor tehnologii și a internetului, copiii pot avea acces prin simpla apăsare a unui buton la o cantitate incredibilă de informații. Dar, după părerea mea, tocmai din acest motiv, pentru a păstra echilibrul, rămâne deosebit de important întâlnirea cu realitatea înșurubată și învățarea nemijlocită din realitatea care ne înconjoară. Depunând un mic efort și cercetând poți afla răspunsuri. Am auzit adesea spunându-se că cineva cunoaște răspunsul, dar care era întrebarea nu știa nimeni. În școală se acordă deosebit de mult timp pentru a-i învăța pe copiii răspunsuri, pentru a le da cunoștințe și pentru a-i învăța lucruri descoperite deja de omenire. Dar copiii nu ajung decât rareori să-și pună întrebările legate de acele cunoștințe.

În afară de practica **învățărilor prin descoperire**, pe care o promovează Planul Jena, am descoperit în această casă cu multe camere, care este pentru mine Planul Jena, **coala ca o comunitate educațională și de viață**. Copiii învață unii de la alții, învață să aibă grijă și să fie atenți unul la celălalt. Grupul de bază este stimulativ și formativ din acest punct de vedere. Apoi am mai descoperit că în Planul Jena există un **plan ritmic de activitate**, în care se alternează activitățile din grupul de bază, cu cele din grupurile de nivel, cursurile cu activitatea independentă, se alternează lucrul cu jocul, dialogul și serbarea. Conceptul pedagogic de **învățare prin descoperire și cercetare** devine astfel tot mai bogat.

În Planul Jena există un plan de învățământ care urmărește adaptarea omului la natură și integrarea în societate, numit **orientarea în mediul înconjurător**. Punctul de plecare în planul de învățământ este învățarea despre viață, despre sine, despre natură, despre oameni, adică orientarea în mediul înconjurător. Acesta reprezintă nucleul, punctul central al procesului de învățământ. Copilul învață să se adapteze realității în care trăiește, iar pentru aceasta are nevoie de o serie de instrumente. De exemplu, copilul sesizează nevoia de dezvoltare a limbajului și își satisface o altă nevoie în școală, prin studiul limbii: ajunge în timp să citească, să scrie. La fel, matematica și științele, geografia și cartografia, care îi învață orientarea în spațiu, dezvoltarea artistică etc.

Toate aceste elemente de curriculum sunt cuprinse în planificare, în planul ritmic de activitate. Am descoperit că au legătură între ele și că formează un tot conceptual, că se completează și se întresc reciproc, ceea ce reprezintă de fapt **inter- și transdisciplinaritatea**.

Alte camere pe care le-am descoperit acolo erau legate de **democratizarea colii**, de **dezvoltarea artistică** și de **creativitate** sau de **abordarea inovativă a dezvoltării limbii**. Am recunoscut și influența puternică a lui Celestin Freinet asupra Planului Jena. Există în Olanda o legătură foarte strânsă între mișcarea Freinet și mișcarea Planul Jena. Aceasta a fost revenirea mea acasă, în „casa Planul Jena” – m-am regăsit perfect în această alternativă.

La un moment dat am purtat activitatea didactică și m-am ocupat de dezvoltare curriculară, iar mai târziu de coordonarea educațională a mișcării Planul Jena din Olanda. Am considerat important să actualizez conceptual Planul Jena, astfel încât să răspund în cât mai mare măsură nevoilor timpurilor noastre. Una dintre acțiunile pe care le-am întreprins în acest sens a fost formularea, împreună cu dl K. Vreugdenhil, a Chartei Planului Jena – cele 20 de principii de bază, care definesc acest model pedagogic în actualitate. Chiar și principiile de bază ar trebui luate periodic în discuție, pentru a vedea dacă și-au păstrat actualitatea. (Ocoală se poate numi ocoală Planul Jena, însă ea trebuie recunoscută ca atare de Asociația Olandeză a Planului Jena (NJPV). Cele 20 de principii din Carta Planul Jena sunt definitorii în acest sens, iar ocoală trebuie să le integreze în planul de dezvoltare instituțională. Ele trebuie să apară ca un deziderat în dezvoltarea instituțională a colii. Principiile sunt foarte generale, ceea ce este foarte important, pentru că în felul acesta se lasă suficientă libertate celor care le aplică și le dau formă.)

4. Planul Jena 21

Câteva cuvinte încă despre planul de învățământ. Acest schemă apare în lucrarea „Planul Jena 21” și a fost preluată în „Caietul educatoarei Planul Jena”, elaborat în România. În curriculumul colilor Planul Jena un loc central îl ocupă **orientarea în mediul înconjurător**. S-ar putea numi, de fapt, „orientarea în lume și viață”, pentru că viața însăși oferă cea mai bună motivație pentru învățare.

Un obiectiv important al colilor Planul Jena este de a-i învăța pe copii să se dezvolte relațiile cu ceilalți, dar și să reflecteze asupra relațiilor din viață.

Când am plecat din coală și am început să lucrez la curriculum pentru școlile Planul Jena m-am gândit că cel mai potrivit cadru curricular ar fi orientarea în mediul înconjurător, pentru că acesta este de fapt esența, nucleul procesului educațional.

Planul de învățământ, ce urma să fie elaborat, trebuia să răspundă anumitor criterii:

- să țină cont de experiențele copiilor, de trăirile, de viața, de realitățile lor;
- să țină cont de obiectivele și conținuturile stabilite de autoritățile din domeniul educației;
- să fie formulate simplu, pe înțelesul tuturor;
- să fie un cadru deschis, nu prea detaliat sau prescriptiv, astfel încât să ofere cadrelor didactice suficientă libertate, dar în același timp să fie și un sprijin pentru alegerea conținuturilor, permițând aprofundarea cunoștințelor și experiențelor copiilor;
- să stimuleze comunicarea între școlile Planul Jena;
- să asigure puncte de joncțiune cu disciplinele pe care copiii urmau să le parcurgă în învățământul secundar;
- să asigure convergența dintre lumea oamenilor și natură.

Împreună cu experții de la Institutul Național de Dezvoltare a Curriculumului din Olanda am elaborat curriculumul pentru școlile Planul Jena, ținând cont de criteriile menționate mai sus.

Am organizat curriculumul pentru ceea ce noi am numit domeniile experiențiale: viața mea, ciclul anului, conviețuirea, mediul înconjurător și proximitate, comunicare, producție și consum, tehnic. Iată câteva exemple.

- Un exemplu: **ciclul anului**. Este foarte important ca într-o coală să existe o anumită ritmicitate, comunitatea educațională să perceapă timpul, derularea anului, cu momentele sale importante: anotimpurile, sărbătorile, anul școlar. Un exemplu relevant în acest sens este adoptarea unui copac și observarea lui pe parcursul întregului an calendaristic. Pare o activitate banală, dar are un impact deosebit de puternic asupra copiilor. Ei învață pe parcursul unui an, în mod nemijlocit, despre ce aduc anotimpurile cu ele.
- Un alt exemplu este din **domeniul comunicării**. Comunicarea este esențială pentru noi, iar copiii învață, de exemplu, că există limbi diferite, care pot fi învățate și astfel pot fi depășite anumite bariere dintre oameni. Chiar și muzica este o modalitate de comunicare. Sau imaginile și limbajul semnelor. Este suficient să ieșim pe stradă și vom vedea cât de mult se comunică prin imagini: semne de circulație, simboluri, reclame etc.

CHEIE C TRE LUME

**PRODUC IE I
CONSUM**

Munc
Consum
Resurse

TEHNIC

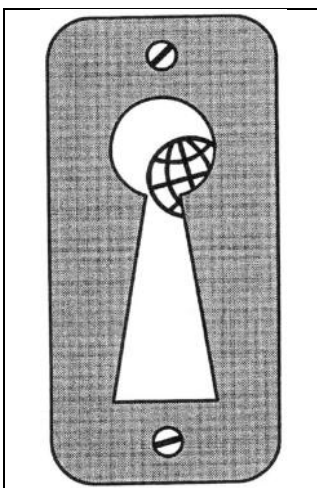
Construc ii
Ma ini i unelte
Mari sisteme
Materiale i energie
Utilizarea tehnicii

COMUNICARE

Cu al i oameni
În i cu natura
În univers

**MEDIUL
ÎNCONJUR TOR
I PROXIMITATE**

Habitatul omului
Habitatul plantelor i
animalelor
P mântul ca mediu al
vie ii
Planificarea spa iului

CONVIE UIRE

Traiu în cerc
restrâns
Ce face posibil
convie uirea
Împreun form m
o lume

CICLUL ANULUI

Anotimpurile
S rb tori i celebr ri
Anul colar

VIA A MEA

Eu
A fi om
Oamenii „mari”

- Un alt exemplu este din **domeniul tehnicii**: cuburile sau alte jocuri de construc ii. Este incredibil ce pot construi copiii cu piesele lego. Pornind de la imagini bidimensionale, pot s creeze construc ii tridimensionale. Î i dezvolt astfel gândirea spa ial .

5. Concluzii

Din perspectiva mea, punctul forte al Planului Jena este deschiderea lui i posibilitatea de a-l actualiza. Se poate construi în continuare pe temelia oferit de acest model. Construc ia nu trebuie s fie niciodat una definitiv , se poate remodela în func ie de necesit i i îmbun t i în permanen . Este un model inovator, rotund i actual, în care pot fi inserate noile dezvolt ri din domeniul tiin elor educa iei, îmbog ind sinteza dintre istorie i prezent. Deja Peter Petersen descria la vremea sa Planul Jena ca pe o *sintez*

creativ, admitând *polenizarea* ideilor sale cu idei ale altor modele dezvoltate în aceeași perioadă, preluate însă în mod critic. Cartea „Jenaplan 21” descrie modelul Planului Jena așa cum se prefigurează el în secolul al XXI-lea. Acest model este interpretabil și poate servi și în România drept punct de plecare pentru o dezvoltare școlară individuală. Căci fiecare școală este diferită, are propriile nevoi, propriul parcurs, propria dezvoltare, iar Planul Jena, ca model deschis, poate să orienteze și să promoveze dialogul dintre școli.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Both, K. *Jenaplan 21*. Schulentwicklung als pädagogisch orientierte Konzeptentwicklung. Hrsg. Von Oskar Seitz, Schneider Verlag Hohengehren, 2001.
- Both, K., Vreugdenhil, K. Die Charta der Grundschule – Prinzipien des Jenaplans. În: *Die Lehrerwerkstatt*, noiembrie 1989.
-